

NECROLOGIES

EMILIO ALARCOS LLORACH
1922-1998

Nascut a Salamanca l'any 1922, Emilio Alarcos moria a Oviedo el 26 de gener de 1998. Havia estudiat a Valladolid, d'on era catedràtic el seu pare, Emilio Alarcos García, i a Madrid, on es doctorà amb una tesi sobre el *Libro de Alexandre*, dirigida per Dámaso Alonso. De molt jove, i ja catedràtic d'institut, fou lector d'espanyol a les universitats de Basilea i de Berna; aquesta estada a l'estranger li permeté prendre contacte amb les idees lingüístiques que es desenvoluparen a Europa al llarg dels anys quaranta i en els anys anteriors i aplicar-les posteriorment en les seves investigacions. El curs 1950-1951 s'incorpora com a catedràtic a la Universitat d'Oviedo, on desenvolupà tota la seva carrera professional. Féu estades com a professor visitant a les universitats de Madison (Wisconsin) i Austin (Texas). Era membre numerari de la Real Academia Española des de 1972. Fou fundador i director de la revista *Archivum (ARCH)*, publicada per la Facultat de Lletres d'Oviedo, i president de la Sociedad Española de Lingüística.

La seva producció científica és múltiple i variada, per tal com inclou temes de lingüística històrica i edicions de textos medievals, al costat dels treballs, més abundosos, de lingüística sincrònica, sense deixar de banda estudis particulars sobre qüestions de lèxic o dialectals; dedicà també la seva atenció a la literatura, especialment des del vessant de la crítica, i fins i tot a temes de caràcter més general, alguns amb intenció didàctica. La major part dels seus treballs versen sobre el castellà, però dedicà diversos estudis al català i també s'ocupà de qüestions relatives a l'asturià.

La seva dedicació a aspectes literaris el portà a ocupar-se al llarg de tota la seva vida d'autors com Leopoldo Alas, amb un estudi sobre *La Regenta*, Unamuno, Blas de Otero, Miguel Delibes, Ángel González, Jorge Guillén, Dámaso Alonso, García Pavón i Luis de León, a alguns dels quals dedicà més d'un estudi; en el seu discurs d'ingrés a la Real Academia Española, que fou de tema literari, s'ocupà de Pío Baroja (*Anatomía de «La lucha por la vida»*). El nucli més important i significatiu, però, de l'obra d'Alarcos és de tema lingüístic o filològic.

A més dels seus estudis de temes específics i de recerca original a què em referiré tot seguit, no vull deixar de fer esment de dos extensos treballs de síntesi publicats a l'obra col·lectiva, dirigida per André Martinet, *Le langage* (1968), un dels volums de la col·lecció *Encyclopédie de La Pléiade*. Es tracta de «L'acquisition du langage par l'enfant» i «La représentation graphique du langage», aquest darrer publicat també en una primera versió a la revista *ARCH* (xv, 1965).

El fet de residir a Oviedo al llarg de tota la seva vida professional el portà a dedicar la seva atenció a l'asturià i així s'ocupà de diversos aspectes d'aquesta àrea lingüística (l'àrea medieval del plural asturià en -es, la metafonia de l'asturià, qüestions de toponímia i de lèxic), que publicà, la major part, en revistes o butlletins locals.

Una part de la seva producció està dedicada a la llengua medieval, amb títols com: *Investigaciones sobre el Libro de Alexandre* (RFE, Anejo XLV, 1948), «Sobre las jarchas mozárabes» (*Revista de Letras de la Universidad de Oviedo*, 11, 1950), «La lengua de los *Proverbios Morales* de don Sem Tob» (RFE, xxxv, 1951), *Poema de Fernán González* (Madrid, 1955), i alguns treballs sobre el *Libro de buen amor*, del qual havia projectat fer-ne una edició crítica, abans de l'aparició de les de Coromines i de Chiarini.

En un altre bloc de treballs, Alarcos s'ocupa d'aspectes de fonètica històrica referits específicament al castellà, als diferents parlars peninsulars o específicament al català; dins aquesta temàtica podem esmentar els títols següents: «Resultados de G^{e.i} en la Península» (*ARCH*, IV, 1954), «Quelques précisions sur la diphtongaison espagnole» (*Omagiul lui Iorgu Jordan*, Bucarest, 1958), «Historia y estructura de los sistemas vocálicos hispanos» (*ER*, VIII, 1961), «Efectos de la yod sobre la vocal tónica del español» (*Actes du X CILR*, París, 1965), «Esbozo de una fonología diacrónica del español» (*Estudios dedicados a Menéndez Pidal*, II, Madrid, 1951), «Algunas consideraciones sobre la evolución del consonantismo catalán» (*Miscelánea Homenaje a André Martinet. «Estructuralismo e Historia»*, II, La Laguna, 1958), «La constitución del vocalismo catalán» (*Studia Philologica. Homenaje a Dámaso Alonso*, I, 1960). En aquests estudis es mostra capdavanter en l'aplicació dels mètodes estructurals a l'aspecte evolutiu del vessant fònic de la llengua.

Alarcos aplica també per primera vegada els mètodes de la fonologia de l'Escola de Praga a l'anàlisi del castellà en un treball publicat l'any 1949 a la RFE: «El sistema fonológico del español»; aquest estudi és un avenç del llibre publicat poc després: *Fonología española (según el método de la escuela de Praga)* (Madrid, 1950), que fou ampliat i revisat en edicions successives (1954, 1961, 1965), i que causà un fort impacte en els estudis sobre l'aspecte fònic del castellà, que fins aleshores havien estat abordats des d'un punt de vista estrictament fonètic; poc temps després, Alarcos aplica el mateix mètode al català en el seu article «Sistema fonemático del catalán» (*ARCH*, III, 1953). Altres treballs en què Alarcos aplicà el mateix mètode d'anàlisi fonològica són: «Fonología y fonética (a propósito de las vocales andaluzas)» (*ARCH* VIII, 1958), «Problèmes de phonologie romane» (*Actes du Colloque International de Civilisations, Littératures et Langues Romanes*, Bucarest, 1959), i «Semivocales y semiconsonantes españolas» (*ARCH*, IX, 1959); els aspectes suprasegmentals atragueren també la seva atenció: «Los rasgos prosódicos» (*Problemas y principios del estructuralismo lingüístico*, Madrid, 1967). Pel que fa a la fonologia sincrònica del català, l'aportació d'Alarcos potser hauria restat limitada a l'article que hem esmentat, si no fos pel fet que Antoni M. Badia, en diversos treballs publicats amb posterioritat al d'Alarcos, discrepa d'alguna de les interpretacions d'aquest autor o les matisa; això motivà que Alarcos reprengués uns anys més tard el tema i en tres treballs successius donés resposta als punts en què Badia havia discrepat de la seva interpretació: «De fonología catalana: la vocal neutra» (*ARCH*, XXIII, 1974), «De fonología catalana: los sonidos africados» (*Homenaje a Samuel Gili Gaya (in memoriam)*, Barcelona, 1979), «De fonología catalana: las semiconsonantes» (*ELLC oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari*, I, 1983 [= *EUC*, XXIII]).

El caràcter innovador dins la bibliografia en espanyol i sobre les llengües peninsulars que representaren en el seu moment les primeres aportacions d'Alarcos en el camp de la fonologia fou completat amb l'aparició del llibre *Gramática estructural (Según la Escuela de Copenhague y con especial atención a la lengua española)* (Madrid, 1951), en el qual intenta posar a l'abast del lector en castellà els principis de la lingüística estructural segons els plantejaments de L. Hjelmslev, i ho fa d'una manera molt concisa.

Una part important de la producció d'Alarcos —tant per l'extensió, com per la diversitat de temes i per l'originalitat en el tractament— versà, això no obstant, sobre gramàtica, i més

concretament sobre sintaxi; la majoria d'aquests treballs, que no enumerarem aquí, foren recollits en el llibre *Estudios de gramática funcional del español* (Madrid, 1970), ampliat en edicions successives. En aquesta part de la seva producció científica, Alarcos s'anà ocupant monogràficament de totes aquelles qüestions que li semblaren necessàries per a escometre un dia la redacció d'una gramàtica de l'espanyol, com ell mateix ens diu en el prefaci d'aquest recull: «Los estudios que en este libro se recogen [...] constituyen un conjunto de temas que se tratarán en la *Gramática española* que tengo en elaboración». La composició d'aquesta gramàtica, però, s'allargà, i s'interferí amb l'encàrrec que Alarcos rebé l'any 1981, per part de la Real Academia Española, de redactar la gramàtica oficial d'aquesta institució; un cop redactada, a causa probablement de la complexitat d'aquest tipus d'organitzacions, l'obra no rebé la sanció de la Comissió de gramàtica de l'Acadèmia; la solució adoptada fou la de publicar el llibre com el primer volum d'una col·lecció de gramàtiques d'autors prestigiosos, sota el nom de la mateixa Acadèmia. Veié la llum l'any 1994 amb el títol de *Gramática de la lengua española*. En aquesta obra Alarcos és fidel als plantejaments teòrics i metodològics que mantingué al llarg de la seva vida i els conjumina amb el caràcter didàctic i les orientacions normatives adients a la intenció original del llibre; un corpus d'un centenar llarg d'obres literàries de gairebé setanta autors li dóna una base empírica i li serveix per a il·lustrar els usos lingüístics que hi tracta.

En el camp de la gramàtica dedicà també la seva atenció al català, en el treball «El sistema verbal del català» (*Actes del Tercer Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Oxford, 1976).

Pel que fa al mètode aplicat en general en els seus treballs lingüístics, es confessa deutor de Hjelmslev, de Jakobson i de Martinet, i ell mateix el considera eclèctic: «Con criterio ecléctico, por adhesión o por rechazo, prefiero tomar de unas y otras posiciones aquello que me convenga para esbozar lo que yo entiendo y pretendo practicar como método estructural y funcional. Se dirá que el eclecticismo, que tiende a ser conciliador de diversos y aun de opuestos, no es buena actitud científica. Pero, poco dogmático, creo que sin rigidez se puede aprehender mejor lo que es la lengua...» («Metodología estructural y funcional en lingüística», *REL*, 7, 1977, p. 2); d'altra banda, es mantingué del tot impermeable als plantejaments generativistes, que considerà que no afegien res a allò que ja era conegut.

A part del recull dels estudis de gramàtica, a què m'he referit, una bona part de l'obra d'Alarcos ha estat recopilada en altres llibres: *Ensayos y estudios literarios* (1976) i *El español, lengua milenaria* (1982). Els treballs sobre el català, que he esmentat explícitament, foren traduïts a aquesta llengua, per voluntat de l'autor, i recollits en el llibre *Estudios de lingüística catalana* (Barcelona, 1983), que dedica a la memòria de la seva mare i dels seus ascendents catalans; en el pròleg que escriví per a aquest llibre evoca aquests orígens com a causa d'haver dedicat una part de la seva activitat científica a l'estudi de la llengua catalana.

Després del seu traspàs, ens resta la seva obra i el record de la seva personalitat acusada, que hi transcendeix només en part; enemic de circumloquis, d'estil directe i concís, de raonaments breus i contundents, de judici ràpid, d'humor acre, d'una subtil ironia i, en certa manera paradoxalment, de tarannà escèptic.

JOAQUIM RAFEL I FONTANALS
Institut d'Estudis Catalans i
Universitat de Barcelona